

BESZÁMOLÓ
PALESZTINAI
UTAMRÓL

IRTA:

MAUTNER HENRIK
FÖLDBIRTOKOS

ÁLTALÁNOS NYOMDA, KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ R.-T.
Budapest, VI., Nagymező ucca 3

A palesztinai mezőgazdaságba, kereskedelembe bekapcsolódni kívánó érdeklődőknek készséggel szolgál felvilágosítással a szerző (Budapest, V. Báthory ucca 3. sz.)

E soroknak nem az a célja, hogy hangulatos utleirást adjon. Azzal a szándékkal mentem Palesztinába, hogy mint mezőgazda és kereskedő tanulmányozzam ott a szakmámba vágó viszonyokat, hogy saját tapasztalataim alapján győződjem meg arról, mit lehet az ősök országában a köz érdekében cselekedni, úgy azonban, hogy az gazdaságilag is rentábilis legyen. E mellett mint hithű zsidó, mint meggyőződéses mizrachi cionista, saját szememmel akartam meggyőződést szerezni az ország kulturális, vallási állapotáról és arról a haladásról, amelyet az ország az utolsó, háboru utáni években megtett.

Ezekről a tapasztalatokról fogok beszámolni az alantikban, a teljesen objektív szemlélő szemüvegén nézve a dolgokat.

*

Három hónapot töltöttem az országban. Ez idő épen csak arra volt elegendő, hogy a saját szakmámat érdeklő kérdéseket tanulmányozzam, mert hiszen egy ország teljesebb és alaposabb megismérése ennél hosszabb időre van szükség. Behatóan csak a mezőgazdaság kérdéseivel foglalkoztam, egyéb tapasztalataimat főleg azoknak a vezető férfiakkal a felvilágosításaiból merítettem, akikkel ez idő alatt bőven volt alkalmam érintkezni. Ezek az információk azonban meggyőződésem szerint a legmegbízhatóbbak voltak.

Ha ítéletet akarunk magunknak alkotni az ottani viszonyokról, mindenekelőtt azt kell szemelőtt tartani, hogy minden, ami ott figyelembe jöhet, alig 4–5 év alatt létesült, mert ami a háboru előtti török uralom idejéből fennmaradt, az a háborus évek alatt ugyyszólván teljesen megsemmisült, csupán a Rothschild-féle gyarmatok jöhettek figyelembe, amelyek most is alapvetőknek tekinthetők és úgy kulturális, mint gazdasági szempontból egyenlő fontosságú tényezők a cionista alkotásokkal.

A vasuton vagy hajóval való megérkezésnél — ha nem pesszimista előítélettel jövünk — az első benyomásunk igen kellemes. A három nagyobb város Haifa, Tel-Aviv és Jeruzsálem nagyvonalúságával és a mindenütt tapasztalható fejlődés, építkezés révén meglepi az embert. Még kellemesebb benyomást tesz a vidék, vasuton vagy auton utazva mindenütt szép narancstelepek tárulnak a szemlélő elé. Mandula és olajfaültvények magas kulturáról tesznek tanúságot. Az ültetvények között egyszerű, de csinos új házakat látunk vörös tetőzettel, tanyákat, falvakat és kisebb mezőgazdasági városokat.

Az európai kényelemhez szokott turista egyet-mást nélkülözni kénytelen, de viszont kárpótolja a vendégszeretet és a jó ellátás.

Mezőgazdaság.

Szólni kívánok most elsősorban a mezőgazdaság helyzetéről. Itt foglalkoznom kell a legprimitívebb östermeléstől kezdve a technikailag legképletebb termelés fokozataival.

A beduinok által üzött állattenyésztésről annyit, hogy a legsilányabb állatfajok ezek, amelyekkel a beduinok az egész országot bebarangolják, ahol megművelten földet találnak. A gyarmatosoknak ez nem igen tetszik, mert attól félnék, hogy kárt tehetnek a vetésben, vagy esetleg állatbetegséget hurcolhatnak be. Egyébként biztonsági szempontból nem veszélyesek. Lopás igen ritkán fordul elő. Hasznuk pedig az, hogy a mezőn a vad növényzetet lelegettetik. Ez a kérdés egyébként rendezve lesz, ha az összes földek megművelés alá kerülnek, és a beduinok már most lassanként állandó letelepedés és más foglalkozás után néznek.

A beduinok után következnek a mezőgazdasággal foglalkozó arabok, akik a lakosság többségét képezik, és akik részben mint ugynevezett fellachok bérlői az arab földbirtokosoknak, vagy mint a még fel nem osztott területekből álló helyiségek lakosai művelik a földet — természetesen elkülönítve. Ezek a fellachok époly primitív módon művelik földjeiket, mint a beduinok az állattenyésztést. Olyan silányan művelik a talajt, hogy az eredmény alig ér fel a belefektetett munka bérével. Ha különösen kedvező viszonyok mellett az egyik terményfajta némileg jobb eredményt hoz, úgy a másik fajta viszont alig fedezi a legprimitívebb életszükségletet. A szántás rossz, úgy hogy az előző évi gízt-gízt az új vetésben láthatni, kevés magot használnak, a földet sohasem trágyázzák. Az új zsidó jisuvra nézve ez nagy szerencse, mert ha az arab paraszt megtalálná a megélhetését, úgy földjét soha sem adná el. Ott, ahol már jobban gazdálkodik az arab, a földet csak nyereszkeskedésből adja el, hogy a vételáron narancsültetvényeket rendezhessen be magának.

Nagyobb területeket ad el az arab akkor is, ha ezek messze esnek a falvaktól és főleg ott, ahol mocsaras a talaj és így csak megfelelő kiszáritási eljárás után lesz használható. Ezekben a területeken az arabok a moszkítókat által előidézett malária következtében ugyyszólván kihaltak.

Szinte a bibliai mondás teljesedett be itt: „Isten előre küldte előttünk a *Hacirát* (moszkító), amely a népeket elűzi előlünk” . . .

A mocsarak kiszáritásrendszerint csatornázás által történik, amit zsidó munkások végeznek, akiket teherautó szállít reggel a helyszínére és még az est beállta előtt szállítják vissza őket, mert a moszkítók csak este lepik el az embert. Ezeknek a munkáknak a terveit mind *Breuer* és *Elek magyar mérnökök készítik és az Émek nagy-szerűen termékeny földjei így adattak vissza a mezőgazdaságnak.*

Az új és régebbi zsidó gyarmatok mezőgazdasága már sokkal magasabb fokon áll és különösen az idén a legtöbb gyarmaton igen bő termés mutatkozik. Nagy részük még a kezdet nehézségeivel küzd, felszerelése még sokszor nem teljes, úgy az állatállomány, mint a gazdasági eszközök terén. A régebbi gazdag gyarmatosok lassankint a különféle ültetvényekre térnek át és ezért a terménygazdaságra kevesebb súlyt helyeznek. Van néhány német keresztény gyarmatos, akik már 30–40 éve laknak ott, ezek továbbra is kitartanak a termény-művelésnél és nagyszerű eredményeket érnek el.

Ha figyelembe vesszük Palesztina talaját, úgy annak silány megművelésén még nagyobb mértékben háborodunk fel. A sik föld legnagyobb része 1–3 méter mélységben sötét agyagtalaj, a legnagyobb termékenységgel, és csak az a körülmény okozza a gyenge eredményt, hogy évezredek óta sohasem trágyázták és nem művelték meg rendszeresen. Aránylag csekély rész gyenge — homokos talaj, főleg a tengerpart közelében, ez inkább erdősítésre alkalmas, és ez tekintettel az eukaliptusfa gyors növéseére és a magas faáakra, nagyon rentabilis is. További $\frac{1}{3}$ része a talajnak 30–40 cm. mélységig humusz-os homok, ez ma a legkeresettebb föld, mert a narancs- és banánültetvények hosszú évek tapasztalata szerint ezen a talajon fejlődnek a legjobban. Ezeknek a földeknek a legnagyobb komplexuma Jaffától—Chederáig, 15–30 km. szélességben fekszik a tengertől kiindulva. Jaffa alatt és Chederától keletre is van ilyen földterület. Ezek a sik földeken kívül a völgyekben a hegyek között is nagyon termékeny agyagos vagy homok-agyagos földek vannak, itt-ott kis kövekkel keverten de azért szőlő, gyümölcs és terményültetés céljaira igen alkalmasak.

A Jordánvölgyben a talaj a legtermékenyebb az egész országban, de ott az esőzés kevesebb és nagyobb a meleg, így ezek a Kineret tó, a Jordán és a nagyobb természetes forrásokból való öntözés mellett is igen használhatók. Miután a jó szántóföldek átlagos 600 mm. évi esőzés mellett is jó termést hoznak, mert az érés az esőzés idejétől nem esik messzire, azért a terményültetésnél az öntözés nem fontos. Csak egy kis komplexumra — takarmány- és főzelékfélék ültetésénél — volna fontos az öntözés, erre pedig a közeli források és patakok révén meg van a lehetőség.

A hegyoldalak többnyire olajfa és fügefültetvényekkel vannak borítva, vagy még ilyenek-

kel beültethetők, és époly hozadékot adnak, mint a szántóföldek. A fügefák gyorsan fejlődnek, kívánatos volna azonban, hogy Szmirna vidékéről nemesebb fajtákat hoznának be.

Ha a mezőgazdaság rentabilitását vizsgáljuk, úgy a kifejtettek szerint a terményültetés legalább oly rentabilis, mint Európában, hiszen az ország még mindig importra van utalva. A takarmánytermelés és állattenyésztés pedig 50%-kal rentabilisabb mint Európában, mert a hosszabb vegetációs idő alatt a nagyobb melegben kellő öntözés mellett — amire okvetlen súlyt helyezendő — kétszerannyi takarmány terem, a hus és a tej pedig 50%-kal drágább, mint Európában. Korai szőlők, mazsola, — a közeli gazdag Egyiptomba való exportra, amely minden mennyiséget átvesz — dunamonként ($\frac{1}{4}$ magyarhold) 700–1000 kg. termést és kg-ként $\frac{1}{2}$ –1 szillinget számítva, koloszszális magas hozadékot adnak. Emellett itt már a harmadik évben hoz gyümölcsöt a szőlő. Mandula- és olajfa kiment a divatból, mert a többi gyümölcsnél szemben csak szerény jövedelmet hoznak. *Legbiztosabb és legnagyobb hasznot hozó ültetvény a narancs.*

Az utolsó 3 évben jötermés és jó árak mellett kósszális hasznot hoztak ezek a narancsültetvények. A Jaffa-narancs a legjobb fajta és márka a világon. Szép, kitűnő ízű és vastag héjja révén a legjobban szállítható és eltartható. Angliában hűtőkészülékekben nyárára rakják el. A vastag héja egyben megvédi bizonyos rovarok kártékony szurásaitól is, ami által másfajták tönkre mennek. A palesztinai klíma nincs kitéve fagynak, mint Spanyolországban és Szicíliában, ahol a termés gyakran lefagy. Egy új narancsültetvény a 6-ik évig — amikor már hoz annyit, hogy fedezi a költséget — 50–60 fontba kerül dunamonként. Az idén és a múlt évben a kereskedők dunamonként 40–60 fontot fizettek a fákön levő narancsokért, a leszedés és transport költségeit és vészélyét ők viselik. Az évi megmunkálás költsége 12 font, ezt leszámítva, marad 28–48 font tiszta hasznó évente egy-egy dunam narancsültetvény után. Sajátságos hogy a narancsokat megvásárló kereskedők többnyire arabok. A vételárát két hónappal előre kifizetik. Az idén egyes termelők, akik maguk küldték árujukat Angliába aukcióra, dunamonként 200–220 ládat értek el; egy-egy ládában 140 drb van. Ládánként 6–6 $\frac{1}{2}$ shillinget kaptak tisztán, levonva a szállítási és csomagolási költségeket, úgy, hogy ezek dunamonként tisztán 60–70 fontot nyertek és így egy év termése az összes befektetési költséget túlhaladja. Hogy mindig ilyen jó termés és jó árak lesznek-e, ez természetesen bizonytalan, de ha a mai termés és árak felét vesszük is, akkor is 25–50%-ot hoznak az ültetvények. Ezt észre is lehet venni ezeknek a vidékeknek a külsőképen. Mindenki a narancsról beszél és azzal foglalkozik. Narancsültetvények után száguldanak az emberek, mint Alaskában az arany után. Az eddigi tulajdonosok Rechobotban, Petachtikvában, Chederában, stb. gyönyörű villákat építettek maguknak, fényesen rendezik be és újabb ültetvényeket létesítenek.

40–50 dunam narancsos tulajdonosai úgy elnek ott, mint nálunk a földbirtokosok. A múlt évben 7000 dunamot ültettek be ujonnan narancsültetvénnyel, az idén további 15,000 dunamot. Azt mondják, ha Palesztina egész határa narancsossal lesz beültetve, akkor is könnyen fogják a termést Európában elhelyezni.

A narancsültetvényekhez tartoznak az u. n. *Grepfrüchtek* is, amelyek jobbak, mint a kaliforniaiak és ma már nemcsak Angliában, de minden nyugateurópai államban nagy fogyasztási cikk és drágább, mint a narancs. Sokan ethrogimot is termelnek, amelyeket főleg Amerikába szállítanak.

Néhány év óta *banánültetvényeket* létesítenek. Majd minden narancsos-telep mellett van egy kis banánültetvény is. Ennek még több trágýára és vizre van szüksége, de már a 2. évben gyümölcsöt hoz. Most, hogy minden termés az országban fogly el, még nagyobb hasznot hoz, mint a narancs. Hogy az itteni *kisebb* fajta Európában kelendő lesz-e, vagy pedig a nagyobbfajtaival kell-e kísérletezni, azt az idő fogja eldönteni. Az ottani kisebbfajta izletesebb, mint a nagy indiai banán, de nem olyan szép. A banánültetvény alig kerül félannyiba, mint a narancs.

Mint további fontos produkció, a korai főzelékfélék, burgonya jöhetnek tekintetbe. Természetesen ez is csak öntözött talaj mellett. Szeptemberben ültetve a paradicsom, kelvirág, burgonya stb. az európai piacon január és február hónapokban már magas ár mellett volna elhelyezhető és e mellett ezek a földek még ugyanaz évben kétszer takarmánnyal ugyancsak bevethetők. Ez a kihasználása a földnek époly eredményes volna, mint egyéb művelés mellett.

A Pica (Rotschild-alapítás) most Benjanniában egy parfüm nyersanyaggyárat létesített, amelynek Franciaországban vannak és amelyek a mezőgazdákkal szerződéseket kötnek és átveszik tőlük a jó illatu virágokat, rózsákat, mimózákat, jázminokat stb., mely virágok az ültetvények szegélyét képezik. A palesztinai gyár a gyarmatosokat virágtermelésre ösztönzi, altruista alapon dolgozik, a termelőnek a teljes tiszta hasznot átadja, épügy, mint a risonlecióni pincék ezt a borászat terén teszik. A virágtermelés is rentabilis és az ültetvények nem kerülnek sokba, nem kell hozzá öntözés.

A terményföldeken sok kukoricát és *durát* (cirokféle) is vetnek, mint előveteményt. De sajnálják az ehhez szükséges munkát. Trágýa nélkül, kézi művelés nélkül, meg nem felelő mag használat mellett nem hozzák meg a megfelelő eredményt, még a zsidó gyarmatokon sem. Az arabok *sezámot* is termelnek olajnyerés céljából. *Lencse* és *borsó* termelés is egészen primitív. *Görög dinnye* meglehetősen sok terem és jó árakat érnek el, mert Szíriába exportálják, ahol csak később érik a dinnye.

Igen magas fokon áll a baromfityenyésztés, amelyet mezőgazdasági iskolákban sajátítanak el és rendszeresen folytatnak, prima anyagot termelnek csirkében és tojásokban és a piacot jó árak

mellett látják el. A méhészet is igen rentabilis, olyan vidékeken, ahol eukaliptus erdők vannak, amelyek mindig virágoznak. Egy-egy kas 25 kg. mézet ad szemben az európai 5 kilogrammal. Az idő, amely alatt táplálni kell a méheket, itt sokkal rövidebb.

Még kevésbé van megoldva az *állattenyésztés* fontos kérdése. A zsidó gyarmatokon szép állatokat látni, de nem elegendő számban. Szíriából, ahol jó fajállatok vannak, nem lehet importálni, mert járványokat hurcolnának be. Emellett ott nagyon drága az állat. A silány arab állatokat több évi keresztezéssel magasabb nivóra lehet emelni. Kísérleteznek hollandi és frieslandi állatokkal, amelyek szintén drágák és nehezen aklimatizálódnak. Kísérletezni kellene még dél-európai országokból való behozattal.

A legnagyobb mulasztásnak találtam az országban a trágýa teljes célszerűtlen kezelését és felhasználását. Még a legjobb zsidó gyarmatokon és a mezőgazdasági iskolákban is ez a helyzet. A gépek használata terén is sok a helytelen eljárás.

A mezőgazdaság egyik fontos előfeltétele, hogy elegendő és jó gazdasági iskolák álljanak rendelkezésre. Mikvé-Jiszraelben 180 tanuló van, akik 3 éves tanfolyam alatt gyakorlatilag és elméletileg teljesen képzett gazdákká lesznek. Hasonló iskola van Nahalalban leányok részére. Ezeket kívül még több mezőgazdasági és nevelő intézet van, amelyekben a gyermekek ifjúkká serdülésük koráig jó mezőgazdáknak képeztetnek ki.

A *munkáskérdés* ma kedvezőbb. A munkanélküliség miatt igényeik szerényebbek, mint azelőtt. Az arab munkások körülbelül annyit kapnak, mint nálunk a munkások. A zsidó munkások 50%-al drágábbak, de ennyivel többet is érnek, intelligenciájuk és megbízhatóságuk folytán. Szakmunkások, főleg az építő szakmában ép oly drágák, mint nálunk.

Röviden szólni fogok most a *zsidó gyarmatokról* és az ugynevezett *Kvucdkról*. A Rotschild gyarmatok öreg gyarmatosai mind meggazdagodtak és ma már mint földbirtokos uraságok élnek az általuk alapított gyarmatokban, melyek már városokká fejlődtek. A Kerenkajemet által alapított gyarmatok — és pedig úgy a kooperatív alapon dolgozók, mint az egyéni alapon állók — boldogulása attól függ, hogy miképp vannak felszerelve és mennyi náluk a szakértelem. De mindenesetre elmulik néhány év, amíg a kezdet nehézségein tulesnek, míg a talaj jól megművelhető lesz stb. A saját tőkájével kezdő gyarmatok, mint Benjamina, Chedera stb. sokkal gyorsabban boldogulnak, mind jó helyzetben vannak. A mezőgazdaság természeténél fogva rá van utalva tartaléktökére, mert igen sokszor előre nem látott nehézségek léphetnek fel.

Az ország általánosságban valóban tejjel és mézzel folyó ország ma is, de ez alatt azt értem, hogy tehenek és méhek felett kell rendelkezni, szorgalommal és szakértelemmel dolgozni, akkor tejet és mézet kapunk, amiből egzisztálhatunk.

Az ipar.

Az ipar a lakosság számának és fogyasztóképességének megfelelő arányban van kifejlődve. A nyerstermékeket nagyrészt magában az országban dolgozzák fel, csak keveset exportálnak. Amíg az ország fogyasztóképessége nem emelkedik, nem kívánatos az ipar továbbfejlődése, — mert a külföldről importált nyerstermék és importált motor-erő, valamint a nem olcsó munkabérek mellett exportra dolgozni nem lehet. Van néhány cikk, amelyet import-vámmal erősen védenek, és mint háztartási cikkek nagy fogyasztásnak örvendenek, ezek nagy tőke részére rentabilis üzletet jelenthetnének. Általában azt lehet mondani, hogy a helyi ipar egész jó cikkeket állít elő, amelyek bátran felvehetik az országban a külföldi cikkekkel a versenyt.

Kereskedelem.

Az üzleti krízis dacára még fennálló üzletek — úgy látszik — nem mennék olyan rosszul, hogy tovább ne lehetne azokat vezetni. A tulajdonosaik általánosságban nem panaszkodnak, többnyire vagyonos emberek; a cikkek olcsók és mindig látni vevőket az üzletekben. A külföld jó árut ad a kereskedőknek olcsó áron, mert az ország valutája stabil és biztos. *Szívesen hitelez is, mert itt a hamis bukás nagyon ritka. A fizetéképesség bejelentésekor a kereskedőt nyomban vizsgálati fogságba helyezik és csak akkor kerül szabadlábra, ha ártatlansága bebizonyosodott.* A lakosság általában vagyoni viszonyainak megfelelően vásárló hajlamu, így egy kereskedőtől azt hallottam, hogy aránylag talán az egész világon nem adnak el annyi selyemharisnyát, mint Tel-Avivban. Azt hiszem azonban, hogy egyelőre az országnak több üzletre nincs szüksége, még ha a fogyasztóereje kissé emelkednék is.

Pénzügyek.

A pénz ritka. Jelzálogkölcsönt jó épületekre az érték $\frac{1}{3}$ erejéig 10% kamatra adnak. Személyi hitel igen ritka. Az utolsó években letelepedettek egy kis része mégis igyekszik a maga tőkéjét elhelyezni. Az utóbbi időben egyre több ilyen gazdag zsidó érkezik főleg Amerikából és az angol gyarmatokból. Amerikai pénzcsoportok is kihelyezik tőkéiket vállalkozásoknál, ahol teljesen biztosítva vannak, haszonrészesedésre. Legutóbb egy gazdag amerikai 12 nagy két emeletes bérházat építtetett Haifában kizárólag üzlet-házaknak.

Jeruzsálemben, Haifában és Jaffában jól épített házak a mostani meglehetősen magas házbérek mellett tisztán 10%-ot hoznak. A házhe-lyekkel való spekuláció is rentabilis volt eddig, mert az árak szinte évenként megduplázódtak. Az építkezés folyik és még mindig hiány van helyiségekben. Azt mondják, hogy amerikaiak bankok alapítására már 6%-ra adnak nagyobb összegeket, de kizárólag jelzálogkölcsönök céljaira. Ez is megdrágul a közvetítés útján.

Közlekedés.

A háboru alatt építették ki az angolok a fővasuti vonalat Kantaratól — az egyiptomi határtól — Akkoig, majdnem a szír határig. Itt kényelmes a forgalom. A Jaffa—Jeruzsálem vonalon kívül említendő a Haifa—Zemach utvonala, amely a nyugatot a kelettel köti össze és tovább Damaszkusszal. Ez a vonal inkább a teherforgalom szempontjából fontos, a Kineret tavát és Emek Jezreél zsidó gyarmatait köti össze a jövő nagy kikötőjével, Haifával. A vasuti tarifa főleg a rentabilitásra van alapítva, úgy a teher, mint a személy-fuvardíjtelek mintegy 50%-al magasabbak, mint nálunk. Csak ott olcsóbbak, ahol jó utakkal kell konkurálniuk.

30 km. távolságon belüli utakra főleg autoforgalom van bevezetve, úgy a személy- mint a teherszállítás terén. A városokban igen sűrű és elágazó az autóforgalom. Az autók, úgy a taxi-díjsszabás, mint előre való kialakulás mellett valamivel drágábbak, mint nálunk.

Az utak mindenfelé épülőben vannak, a főutakon aszfalt, a fontosabb termelési központok között gőzhengereléssel készült kavicsutak. Sok helyen rosszak az utak, mert puha mész és homokkövekből készülnek, Tibériás vidékén azonban már bazaltkőből jobbak az utak. Az autoforgalom, különösen a 3 hónapra terjedő turisztaszegzonban igen nagy az országban és ez igen rontja az utakat.

A rossz utak, főleg a homokos helyeken tevéjáratok bonyolítják le a teherforgalmat. Ez különösen olcsó, a tevék tulajdonosai arabok, egy-egy hajcsár 6—8 tevét kíséri és egy-egy tevé 200—250 kg. terhet visz. A fel- és lerakodás gyorsan történik, és mivel az arabok igen szerény igényűek, ez a szállítás a legolcsóbb.

Üzleti, vallási, tanügyi, politikai kérdések.

Miután népünk mindenütt intelligens elemekből áll, mindenütt jól érzi magát az idegen is. A turistát és az idegen érdeklődőt a társaság minden rétege a legszívélyesebben fogadja. Egy-egy között is nagy összetartás van a bennlakó zsidók között. Azt lehet mondani, hogy az *Ahava*, *achvusz*, *veréusz*, a szeretet, testvériség és barátság itt sokkal jobban érezhető, mint a külföldönlakó zsidók között. Még az anyagi egoizmus sem áll útjában ennek a testvéri viszonyoknak, és a becsületesség is sokkal nagyobb mértékben gyökerezett be, mint másutt. All ez elsősorban a letelepedettek elitjére, az orosz zsidókra, akik e tekintetben mindenekfelett állanak, bár némely szempontból, főleg a gyakori nihilizmusuk miatt kedvezőtlen megítélés alá esnek. Lopás. vagy elvesztett dolog megtartása zsidók között ott elő nem fordul. Az utolsó évek gazdasági válsága sokaknak kezdődő elbizakodottságát megtörte és ez erkölcsileg is javítólag hatott. A jobb körökben nagyon kedves, nem oly exkluzív társasélet van, mint nálunk. Szinte tulsok összejövetell,

mulatságot rendeznek. Tel-Avivban egészen modern, előkelő nivón álló társasélet folyik, bálók, színházak, mozik, futball, hangverseny, stb. megszokott dolgok.

Vallási szempontból természetesen Jeruzsálem áll a legmagasabb fokon. Ott is vannak bizonyára emberek, akik titokban vallástalanok, de nyíltan semmit sem mernek tenni a vallás megsértésére. A szombat és ünnepnapokat a legszigorúbban megtartják, a városban azt a benyomást nyeri az ember, hogy még most is a világ központja az egyetlen egy Isten imádása szempontjából, mert minden, amit a zsidók itt teremtettek, az Istennek van szentelve, ép úgy, mint a keresztyények és mozlímek intézményei. Itt azt veszi észre az ember, hogy a különféle vallások a legerősebben közelednek ösvallásuk, a zsidóság felé.

És nemcsak szellemileg, de fizikailag is úgy érezzük, hogy szent helyen vagyunk és amikor a távolból meglátjuk a bész hamikdos helyét a maga körvonalaiiban, úgy érezzük, mint Jákób a maga álmában és a látomás erőt vesz rajtunk és felkiáltunk: „Ma nauro hamokaum haze, ez ki im bész elohaim, veze saar hasomájim!” — Oh mily lenyűgöző ez a hely, nem más ez, mint Istennek háza és ez az ég kapuja! És Isten kegyelmének érezzük, hogy érdemesített bennünket arra, hogy ezt a helyet megláthassuk!

Itt foglalkozom a magyar kolél helyzetével. A magyar kolél tagjai nem ismerik el a trianoni szerződést és a trianoni határokat. Az azelőtti területek is mind a magyar kolél alá tartoznak és a régi Nagymagyarországból kapja a fenntartáshoz szükséges támogatást. Az utóbbi időben sok új ház épült a magyar kolónián. Egy-egy család havonta 86 piaszter támogatást kap, ami 300.000 K.-nak felel meg. Ez tekintettel a háboru előtti árak 100%-os emelkedésére, igen kevésnek mondható. Most Amerikába gyűjtőket küldtek ki, hogy az ottani magyar zsidók körében gyűjtsenek a kolél számára, a gyűjtők azonban a gyűjtött összeg 50%-át kapják.

Sok a panasz a pénzkezelés és a lakások kiadása ellen, ezeket én a vaadnál (vezetőség) szóvá is tettem, de ők beigazolták, hogy alapszabályszerűen járnak el, és hogy nincs protekció náluk. Mindent még lehet nekik bocsájtani, mert igen szegények és segítséget szenvednek. Egyik tagjuk, miközben *Rabbi Chajim Sonnenfeld*hez kísért, elmondotta nekem, hogy ők hivatalosan ugyan az *Aguda*hoz tartoznak, de ez nem tetszik nekik, mert az *Aguda* támogatása nekik konkurenciát jelent, ők nem óhajtják az újabb zsidók bevándorlását, ami nekik esetleg a kenyérüket veheti el. *R. Chajim Sonnenfeld maga azonban határozottan az új jisuv mellett van és azt hirdeti, hogy mindent el kell követni, hogy az ország felépülhessen. Említette nekem a rabbi Sándor Pál látogatását, akit jó hire dacára bizalmatlanul fogadott.* A kolél egyéb dacára Tiberiasban és Szafedben, azok jesibáit is meglátogattam. Tiberias nagyon szépen fejlődik, míg Szafed visszafejlődésben van, a háboru alatt ott mintegy 4000 lélek halt el az éhségtől. Ugyan-

ennyien vándoroltak ki, úgy hogy ma csak 3000 lélek lakik ott, szemben a háboruelőtti 12 ezer lélekkel.

A legkevésbé vallásos Tel-Áviv lakosságának egy része, bár a szombat és a szombati munkaszünet hivatalosan is a legszebben van megtartva. A kvucák nagyrésze is vallástalan, de már ott is javulás észlelhető, az emberek komolyabbakká és ezzel egyben vallásosakká válnak.

A kvucákban a Mizráchi az utolsó évben 21 saktert és 16 héber tanítót helyezett el, ami a javulás igen szép jele. Tel-Avivban nemsokára készen lesz egy nagy templom, amely $1\frac{1}{4}$ millió aranykoronán felüli összegbe kerül. Eppen ilyen templom készül most Haifában. Az iskolák láttán minden zsidószív csak örvendhet, mert a felnövő új generáció méltó lesz az új országhoz. A tel-avivi Harzlia-gimnázium és a haifai technikumon kívül, amelyek mint tudományos intézetek elsőrangúak, a Tachkemeni iskolát Telavivban mintegy 1000 diák látogatja. Ez az intézet az elemi iskolán kívül 7 reálosztályt is foglal magában. Itt szigoruan vallásos nevelésben részesülnek a tanulók, naponta 3 órán át vallási tárgyakat tanulnak, a 11 éves fiúk már jól tudnak talmudot. Az új épület berendezése, amely fürdőekkel és a Hadasza rendszeres orvosi szolgálatával van ellátva, elsőrangú modern termék, nagyszerű szellőztetéssel és tisztasággal, mintául szolgálhatnak minden iskolának.

Hasonlóak a Mizráchi többi iskolái is. Haifában és Jeruzsálemben mintegy 50%-a az összes zsidó gyerekeknek ezeket az iskolákat látogatja, de a többi cionista iskolák is jó vallásoktatással rendelkeznek, naponta 2 óra — ami szintén nagyon sok, ha tekintetbe vesszük, hogy a héber nyelv ismerete mellett nem kell a fordítással bajlódni, hanem csak a tartalmat megismerni. A többi gyerekek *Aguda* és talmudtóra iskolákba járnak.

Az egyetem fejlődése szépen halad előre. Most is egy új épületrész épül hozzá, Fodor rektor reméli, hogy 2—3 éven belül a nagyobb fakultások megindulhatnak. Említésre méltók még a főleg mizráchi hölgyek által vezetett gyermekertek, ahol a szegényebb gyerekek egyben ellátást is kapnak. Így Haifában mintegy 200 gyermek kap ellátást ilyen intézetben.

Csodálatot érdemelnek az amerikai és angol pénzen fenntartott *Hadasza-kórházak*, amelyek majd minden nagyobb helyen mintaszerűen vannak berendezve és kitűnő orvosi karral ellátva. Ezen kórházakon kívül említésre méltók Jeruzsálemben a nagyon szépen berendezett *Bikur Cholim* kórház, több mint 1000 ággyal, továbbá a híres *Saare Czedek* kórház, amelynek rendkívül jótékony és vallásos vezetője Dr. *Wallach* főorvos, akinek áldásos működését saját tapasztalataim alapján ismerem. Az ambulatóriumban naponta 100—200 beteget kezelnek ingyen, 70 ágyas kórházában kitűnő kezelésben és ellátásban részesülnek a betegek. Ebben a kórházban egy érdekes esetenek voltam szemtanuja. A kórház előtt hat fehér arab paripán virágokkal feldiszitve hat arab úr áll meg, mindegyik egy-egy 2—6 éves fiút hozva

magával. Ezeket azért hozták a kórházba, hogy Dr. Wallach rajtuk az arab ritus szerint is kötelező milát végrehajtsa. Narkózis alkalmazása mellett gyorsan elvégezte a doktor a műtéteket és már viszik is haza lóháton a gyermekeket.

Igen szépek az askenázi és kisebb spanyol Mosav Zekénim (szegényház), az elsőben 100-nál több öreg él megelégedetten. 3 templomuk is van ott. Az amerikaiak most egy új fiúárvaházat létesítettek, egy kolosszális, modern épület 500 árva elhelyezésére alkalmas, a jaffai úton egy magaslaton fekszik és a Jeruzsálembé érkezőnek messziről úgy tűnik fel, mint egy főúri várkastély. Nagyobb intézetek még a vakok intézete, az elme-gyógyintézet stb., melyek mind jótékonyalapokból tartják fenn magukat.

Politika, arab kérdés.

Az angol kormánynak gyakran szemére hányják, hogy semmit sem csinál az országban. Most kizárólag a rend fenntartására és a biztonsági állapotok előmozdítására fekteti a fősúlyt. Ma már egész nyugodtan lehet a városokban és az országutakon is éjjel tartózkodni, nem fordulnak elő semmiféle zavargások, vagy támadások. A tisztaság szigorú büntetések alkalmazásával igen tökéletes, amire főleg Jeruzsálem, Tibérias és Haifa óvárosaiban nagy szükség volt. A büntető törvények és büntetések igen szigorúak, de igazságosak. A felsőbb bíróságok tagjai többnyire angolok. Az az általános vélemény, hogy a kormány konszolidációra törekszik a gazdasági viszonyok terén és az ország felépítését lassu tempóban akarja

végezni, hogy minden felfordulásnak elejét vegye. Általános a vágyakozás egy komolyabb, tökéletesebb, munkás jisuv után. Mindenki óhajtja a minél nagyobb bevándorlást és a jelenlegi kivándorlásnál azzal vigasztalják magukat, hogy ezek csupa olyan elemek, akik semmiféle konstruktív munkát nem végeztek az országban.

Az arabokhoz való viszony egyre barátságosabb és természetesebb lesz. Az arab jólelkű, szerény igényű, vallásos nép, amely, ha megfelelően kezelik, soha nem lesz agresszív. A zsidók nagyon előnyösen dolgozhatnak velük együtt. Elismerik a zsidók magasabb intelligenciáját és nem tiltakoznak igazságos rendelkezések ellen. Mindenesetre mindig tapintatosan figyelembe kellene venni, hogy egyelőre ők alkotják még az országban a nagy többséget. Mindinkább igyekeznek a zsidókkal felvenni a versenyt úgy az építkezés, az ültetvények, de még a kereskedelem és ipar terén is. A városokban ők a legmakacsabb telekspekulánsok és igen szép házakat építenek maguknak és bérbeadás céljaira.

*

A gazdasági válság múló jelenség. A konszolidáció mihamar be fog következni és akkor a fokozatos fejlődés útján igen szép jövőnek néz elé az ország. A legfontosabb feladat mindenestre az, hogy minél több terület, alkalmas és jó helyeken kerüljön további zsidó kézre, hogy szakértelem és tőke vonuljon be az országba és a köz- és magánérdeket egyesítve lehessen a gálutból is hathatósan előmozdítani a „geulát haarecz“-et — az ősi föld megváltását.